

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 785.013.035.9

Олена Гламаздіна

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0009-0000-5641-8519

DOI 10.24139/2312-5993/2026.02/133-142

ПРИНЦИП АКТУАЛІЗАЦІЇ МИСТЕЦЬКОГО ДОСВІДУ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті мотивовано необхідність розгляду проблеми актуалізації мистецького досвіду як одного із принципів забезпечення підготовки фахівців музичного мистецтва. Цей принцип передбачає таку організацію освітнього процесу, яка спирається на вже здобутий студентами досвід під час попереднього навчання та поєднує його із завданнями наступних етапів їхнього професійного розвитку з урахуванням суспільних потреб. Визначено особливості реалізації обраного принципу у підготовці фахівців музичного мистецтва у контексті уточнення змісту поняття «досвід». Констатовано, що професійна діяльність майбутнього фахівця виступає показником ефективності пізнання ним соціокультурних процесів, і саме вона демонструє здатність особистості виходити за межі усталених алгоритмів життєдіяльності та безперервного потоку педагогічної практики, осмислюючи власну працю в цілісному вимірі. Розуміння сутності досвіду дає підстави розглядати опору на раніше сформований досвід як процес актуалізації потенційних можливостей студентів у сферах музичної, педагогічної та дослідницької діяльності, що зумовлюється мотивацією до навчання на вищому рівні. Обґрунтовано, що врахування потреб подальшого розвитку здобувачів освіти постає як цілісна система прогностично-професійної орієнтації навчального процесу. Такі прогностичні тенденції визначаються як вимогами майбутньої професійної діяльності студентів, так і специфікою суспільного розвитку музичної освіти.

Ключові слова: педагогічні принципи, здобувачі освіти, фахівці музичного мистецтва, принцип актуалізації мистецького досвіду, перспективні орієнтири, досвід.

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні процеси та інформаційні революція, утвердження ринкової економіки, а також розширення й поглиблення міжнародної взаємодії зумовлюють потребу в оновленні освітньої системи. Її ключові орієнтири мають базуватися на впровадженні гуманістичних цінностей, опорі на національні засади розвитку особистості, посиленні особистісно-соціальних підходів до навчання, дотриманні принципу культуровідповідності та забезпеченні гармонійного балансу між пізнавальною, оцінною й творчою складовими освітньої діяльності студентів.

Вирішальне значення у втіленні цих завдань має вдосконалення вищої освіти, спрямоване на підготовку фахівців із ґрунтовними

фундаментальними та спеціальними знаннями, здатних до самостійної творчої діяльності. Це, у свою чергу, зумовлює потребу в оновленні комплексу питань, пов'язаних із реалізацією змістово-організаційних заходів та їх теоретико-концептуальним обґрунтуванням. Особливої ваги набуває розроблення принципів підготовки фахівців у сфері музичного мистецтва.

Мета статті полягає в обґрунтуванні принципу актуалізації мистецького досвіду майбутніх фахівців музичного мистецтва.

Методи дослідження. Серед них – аналіз, систематизація та узагальнення філософської, психологічної, педагогічної, музикознавчої літератури з метою визначення й аргументування основних понять: «досвід», «мистецькі цінності», а також розкриття сутності обраного принципу.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема професійної підготовки отримала ґрунтовне й системне висвітлення в науковій літературі, зокрема методологічні основи освіти як культуротворчого процесу відображено в наукових концепціях В. Андрущенка, Г. Балла, О. Олексюк, О. Шевнюк та ін.; положення педагогічної науки щодо проблеми педагогічного професіоналізму розроблені у наукових працях В. Бондаря, Н. Гузій, І. Зязюна, А. Капської, О. Мороза, С. Сисоевої та ін. Провідні аспекти підготовки педагогів мистецького профілю закладені в дослідженнях А. Козир, Г. Падалки, Б. Орлова, О. Рудницької, О. Щолокової та ін.

Виклад основного матеріалу. Принцип актуалізації мистецького досвіду та прогнозування перспективних орієнтирів підготовки фахівців передбачає таку організацію освітнього процесу, яка спирається на вже здобутий студентами досвід під час попереднього навчання та поєднує його із завданнями наступних етапів їхнього професійного розвитку з урахуванням суспільних потреб.

Для визначення особливостей реалізації цього принципу у підготовці фахівців музичного мистецтва необхідно уточнити зміст поняття «досвід». Зокрема, у філософії досвід трактують як емпіричне пізнання дійсності, що ґрунтується на практичній діяльності та поєднує знання і вміння (Шинкарук, 2002). Такий підхід узгоджується з психологічним розумінням досвіду як особистісної характеристики (підструктури), що формується в процесі діяльності, навчання й виховання та узагальнює знання, навички, уміння й звички (Приходько, 2019).

Різноманіття підходів до визначення змісту й структури досвіду в психолого-педагогічній літературі (зокрема у працях І. Бега, І. Зязюна, Т. Завадської) свідчить про багатовимірність цієї проблеми. Зокрема, у психології розрізняють два типи досвіду — інтуїтивний і логічний. Інтуїтивний досвід характеризується як несвідомий, оскільки, по-перше, формується незалежно від волі суб'єкта та поза сферою його уваги, а по-друге, не підлягає довільному відтворенню й виявляється лише у процесі діяльності. Натомість логічний досвід є усвідомленим і актуалізується тоді, коли виникає потреба у розв'язанні певного завдання. Якщо завдання не є принципово новим, задіюється саме логічний рівень. У разі ж зіткнення з нестандартною ситуацією логічних знань може виявитися недостатньо, і тоді психічні механізми звертаються до інтуїтивного рівня. Водночас, навіть коли розв'язання знайдено інтуїтивно, його необхідно перевести у площину логічного осмислення. Психологи також підкреслюють відповідність цих типів досвіду етапам творчого процесу, що свідчить про наявність творчого компонента в самій структурі досвіду (Приходько, 2019).

Аналіз теоретичних і практичних напрацювань педагогіки дає змогу виокремити матеріальний, інтелектуальний та естетичний види досвіду, а також розглядати його в межах праксеологічних підходів. У цьому контексті досвід постає як динамічна сукупність культурних практик людини, що виступають засобами її самореалізації та саморозвитку як суб'єкта культури і визначають особливості організації діяльності вчителя відповідно до суспільних потреб (Шевнюк, 2003). З огляду на те, що професійна діяльність майбутнього вчителя виступає показником ефективності його пізнання соціокультурних процесів, саме вона демонструє здатність особистості виходити за межі усталених алгоритмів життєдіяльності та безперервного потоку педагогічної практики, осмислюючи власну працю в цілісному вимірі (Орлов, 2003).

Для концептуальних засад нашого дослідження важливим є підхід О. Шевнюк, яка визначає праксеологічний компонент культурологічної освіти студента як форму її зовнішнього вияву в оцінювальній і творчо-інтерпретаційній діяльності під час опанування історико-культурного процесу, а також у різних видах самостійної творчості студента (Шевнюк, 2003). Окрім того, одним із ефективних засобів актуалізації праксеологічного потенціалу підготовки майбутнього вчителя є проєктний підхід, який передбачає залучення студентів до практично-педагогічної творчості. Його застосування сприяє розвитку пізнавальних

умінь магістрантів, формує здатність орієнтуватися в насиченому інформаційному просторі мистецтва та стимулює критичне мислення. Водночас варто зазначити, що можливості проєктної діяльності поки що недостатньо реалізовані у вітчизняній освітній практиці.

Підсумовуючи, слід наголосити, що проєктна діяльність студентів, побудована на засадах дослідницького підходу, передбачає самостійне розв'язання культурологічних проблем із залученням знань із різних галузей і досягненням практично значущого результату. Набуті в цьому процесі вміння самостійно конструювати знання, орієнтуватися в новому інформаційному середовищі, а також навички аналітичного й критичного мислення мають цінність насамперед у їх педагогічній проєкції – як основа готовності до створення нових форм професійної діяльності вчителя.

Вони також визначають проєктний характер професійної культури майбутнього вчителя, який виявляється у здатності до педагогічного проєктування прогностичних моделей розвитку людини, а також у самопроєктуванні власної особистості як фахівця і суб'єкта культури (Бех, Радул, 2001).

Здійснений аналіз концептуальних підходів до розуміння сутності досвіду дає підстави розглядати в нашому дослідженні опору на раніше сформований досвід як процес актуалізації потенційних можливостей студентів у сферах музичної, педагогічної та дослідницької діяльності, що зумовлюється мотивацією до навчання на вищому рівні.

Отже, принцип опори на попередній досвід реалізується за умови врахування здобутків музично-професійної, науково-дослідницької та педагогічно-практичної діяльності в освітньому процесі.

У контексті мистецької освіти звернення до раніше пережитих художніх вражень, акцентування на естетично значущих моментах, закарбованих у пам'яті учня, дає змогу педагогу зосередити його увагу на усвідомленні та емоційному переживанні твору мистецтва як прояву краси життя. Такий підхід допомагає сприймати мистецький твір як цінність, що має особистісне значення, і відкриває можливість знову пережити естетичну насолоду. Саме тому актуалізація попереднього художнього досвіду виступає важливим чинником заохочення учнів до занять мистецтвом (Падалка, 2008).

Урахування потреб подальшого розвитку здобувачів освіти постає як цілісна система прогностично-професійної орієнтації навчального процесу. Такі прогностичні тенденції визначаються як вимогами

майбутньої професійної діяльності студентів, так і специфікою суспільного розвитку музичної освіти.

Водночас усвідомлене окреслення педагогом перспектив професійного становлення учня є важливою умовою результативності мистецького навчання. Без чіткого уявлення про очікувані результати, цілі особистісного розвитку та формування художніх якостей здобувача освіти складно обрати ефективні підходи до щоденного навчального процесу. Як зазначає Г. Падалка, якщо вчитель не усвідомлює, яких результатів має досягти учень наприкінці навчання, які художні якості слід сформувати, які знання мають стати його особистісним надбанням, які естетичні смаки й ідеали — домінувати, а також які вміння й навички необхідно розвинути, то навчально-виховний процес не зможе бути максимально ефективним (Падалка, 2008). У цьому контексті формування педагогічного бачення перспектив обов'язково ґрунтується на аналізі попереднього досвіду, який, однак, не має стримувати процеси оновлення. Важливим є досягнення балансу між упровадженням актуальних для певного етапу ідей і використанням здобутків минулого, що є необхідною умовою життєздатності модернізованих освітніх процесів. Безсумнівно, опора на наявний навчальний досвід та врахування потреб професійного становлення студентів взаємопов'язані як реальне й належне в освітньому процесі.

Основними функціями принципу опори на мистецький досвід у поєднанні з орієнтацією на майбутню професійну діяльність визначено діагностичну та прогностичну.

Діагностична функція спрямована на визначення рівня музично-педагогічної підготовки студентів, сформованого в попередньому навчанні. Така оцінка здійснюється через систему трьох груп критеріїв: музично-фахових, практично-педагогічних і науково-дослідницьких, що відображають ключові напрями освітнього процесу.

Група музично-фахових критеріїв передбачає визначення рівня історико-теоретичної підготовленості та розвитку виконавських умінь майбутніх спеціалістів. Практично-педагогічні критерії спрямовані на оцінювання сформованості педагогічної ерудиції у сфері педагогіки та методики музичного виховання, а також рівня опанування студентами практичних навичок педагогічної діяльності. Науково-дослідницькі критерії застосовуються для встановлення рівня теоретичної й практичної підготовленості до виконання кваліфікаційних досліджень.

Прогностична функція цього принципу дає змогу окреслити перспективи та умови подальшого вдосконалення професійної підготовки, охоплюючи аналогічні до діагностичних напрями перевірки готовності студентів до майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, підсумовуючи, слід зазначити, що глибоке осмислення педагогічних явищ та інноваційне розв'язання складних педагогічних завдань неможливі без оволодіння методами наукового пізнання, розуміння логіки дослідницького процесу, а також сформованого досвіду аналізу й прогнозування його подальшого розвитку.

Обґрунтування принципу актуалізації мистецького досвіду в освітній системі піднімає питання цінностей, ціннісних відносин і орієнтацій майбутніх фахівців у галузі музичної педагогіки. Розгляд цієї проблеми в контексті комплексного дослідження її складових – музично-фахової, науково-дослідницької та педагогіко-практичної – потребує звернення до активізації ціннісних орієнтацій студентів через формування їхнього емоційно-оцінного ставлення до художніх цінностей і явищ музично-педагогічної реальності.

Спрямування студентів на засвоєння цінностей мистецтва з урахуванням потреб майбутньої професійної діяльності виступає важливим засобом формування їхніх життєвих позицій і світоглядних установок (Єременко, 2005). Йдеться про систему поглядів, оцінок і принципів, що визначають загальне розуміння світу, місця людини в ньому, а також зумовлюють життєві орієнтири, моделі поведінки та дії особистості.

Аналіз наукової літератури дозволяє окреслити сучасний рівень опрацювання цієї проблематики як у цілому, так і в її окремих аспектах. Розгляд філософами питань змісту й типології цінностей, а також їх ролі як чинників функціонування суспільства, сприяє виявленню факторів, що впливають на формування аксіологічних установок. Різноманітність застосування аксіологічних підходів у педагогіці зумовлюється багатовимірністю та різноспрямованістю трактувань і класифікацій цінностей.

У філософії цінності трактуються як особливі соціальні характеристики об'єктів навколишнього світу, що відображають їх позитивне або негативне значення для людини й суспільства (такі як благо, добро, прекрасне і потворне), які проявляються в явищах суспільного життя або природи. Відповідно, природу, походження, розвиток і роль цінностей у житті людини та суспільства вивчає

аксіологія – наука про цінності. Варто зазначити, що аксіологія є важливою складовою багатьох філософських і соціологічних концепцій.

У соціологічну науку проблему цінностей увів М. Вебер, розглядаючи її в контексті розуміння будь-якої людської дії лише у взаємозв'язку з ціннісними орієнтирами, які визначають норми поведінки та цілі людей. Таким чином, цінність є філософською категорією, за допомогою якої характеризується соціально-історичне значення певних явищ дійсності для суспільства й особистості. Сам процес вибору на основі цінностей називається оцінюванням. Спрямованість діяльності суб'єкта на певні цінності формує його ціннісні орієнтації.

Проаналізовані результати наукових досліджень у галузі музикознавства та психології художньої творчості стали підґрунтям для обґрунтування концепції впливу різних видів і жанрів музичного мистецтва на формування ціннісних орієнтацій особистості у сфері художньої діяльності.

Вивчення змісту та основних складових ціннісних орієнтацій молоді в художній сфері (О. Олексюк, Г. Падалка, В. Шульгіна) сприяє визначенню необхідного спрямування освітнього процесу в системі музично-педагогічної освіти.

Певний інтерес у контексті цієї проблематики становлять праці О. Рудницької, у яких детально проаналізовано особливості формування естетичних оцінок у молоді в сфері музичної культури. У них також ґрунтовно розкрито психолого-педагогічні засади становлення художньо-естетичних орієнтацій та визначено найбільш ефективні педагогічні умови формування естетично-ціннісного ставлення молодого покоління до музичного мистецтва (Рудницька, 2002).

У наукових дослідженнях висвітлено різні підходи до класифікації та функціонування цінностей, що створює передумови для застосування низки педагогічних стратегій у формуванні ціннісного ставлення майбутнього педагога до професійної діяльності. Зокрема, трактування «цінності» як сутності явищ природи й суспільства, що виступають благом життя і культури як у реальності, так і в ідеалі, дає змогу формувати у фахівців установку на сприйняття новаторських тенденцій у мистецтві через усвідомлення соціального замовлення та орієнтацію на майбутню професійну діяльність (Єременко, 2005). Варто звернути увагу на те, що нормативні цінності, які являють собою систему об'єктивно змістовних значень, слугують критеріальною основою для оцінювання предметних цінностей – безпосередніх об'єктів людських потреб. У цьому контексті

доцільно послатися на праці як уже згаданих, так і інших дослідників, які визначають цінність як відношення значущості певного явища щодо потреб людини, а також підкреслюють роль внутрішніх чинників у активізації ціннісної сфери студентської молоді.

У зв'язку з наведеним, висновки дослідників щодо провідної ролі рефлексії в процесі мистецького навчання підкреслюють її значення для розвитку самоаналізу та самопізнання внутрішнього світу магістрантів через зіставлення власних переживань із досвідом сприйняття твору мистецтва.

За визначенням Г. Падалки, мистецька рефлексія є усвідомленням власних психічних станів і процесів порівняно з емоціями, відображеними в художньому образі, а також осмисленням людиною свого життя, зануренням у власні почуття у зв'язку зі змістом мистецького твору та співвіднесенням об'єктивного змісту художніх образів із результатами самоаналізу внутрішнього світу особистості (Падалка, 2008).

З цієї точки зору, у процесі рефлексії відбувається співвіднесення цінностей внутрішнього світу особистості зі світоглядними установками, які відображені в мистецтві. Оскільки мистецьке навчання насамперед спрямоване на досягнення естетичної цінності художніх творів, положення про необхідність стимулювання адекватних емоційних переживань у ситуаціях передавання та внутрішнього сприйняття цінностей (Шульгіна, 2000) набуває особливого значення для аксіологізації освітнього процесу. У цьому контексті реалізація аксіологічного підходу передбачає використання таких технологій навчання, які звертаються не лише до раціонального мислення, а передусім посилюють емоційне переживання культурних явищ і створюють умови для рефлексії внутрішніх станів студентів.

Такий підхід стає можливим за умов емоційно-довірливого спілкування, співтворчості та поваги до особистості кожного учасника освітнього процесу. Розвиток емпатійних здібностей у межах діалогічної організації навчання сприяє посиленню емоційно-ціннісних проявів магістрантів, спонукає їх до рефлексії, «труду душі» (за В. Сухомлинським), а також до вираження власного ставлення до культурних явищ. Формування ситуацій оцінювання, взаємооцінювання та самооцінювання в освітньому процесі позитивно впливає на духовний розвиток студентів.

Запровадження аксіологічних орієнтирів у підготовку магістрантів актуалізує проблему становлення їхньої духовної культури як системи

життєвих смислів особистості, що пов'язана з її внутрішнім психічним життям і спрямована на реалізацію гуманістичних цінностей у діяльності. Духовне збагачення майбутніх фахівців передбачає їх орієнтацію на розширення мистецького кругозору, здатність глибоко переживати духовні цінності, втілені в художніх образах, уміння самотійно оцінювати життєві та мистецькі цінності, а також готовність до духовної самореалізації в мистецько-педагогічній діяльності.

Практика свідчить, що аксіологізація навчального процесу передбачає розв'язання низки завдань, серед яких:

- забезпечення педагогічного осмислення музичного матеріалу в контексті ціннісного підходу;
- оволодіння видами художньої діяльності, що мають ціннісну спрямованість у реалізації професійних завдань;
- формування вмінь здійснювати діалогічне художньо-педагогічне спілкування.

Висновки. Отже, актуалізація мистецького досвіду є важливим принципом організації освітнього процесу, що дозволяє враховувати аксіологічні тенденції у підготовці фахівців музичного мистецтва. Адже на сучасному етапі особливої гостроти набуває проблема ціннісних орієнтацій людства, у розв'язанні якої провідними стають ідеї гуманізму, творчої самореалізації особистості, шанобливого ставлення до життя та відповідальності за природу, а також орієнтація на гармонійне поєднання інтересів людини і суспільства й пріоритет творчості як ключового принципу розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

- Бех, І. Д., Радул В. В. (2001). Педагогічна культура і розвиток соціальної зрілості особистості вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. РВЦ КДПУ ім. В. Вінниченка*, (32), 12-17 (Bekh, I. D., Radul, V. V. (2001). Pedagogical culture and the development of the social maturity of a teacher's personality. *Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences. Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University Publishing Center*, (32), 12-17).
- Єременко, О. В. (2005). Основні принципи підготовки магістрів у системі музично-педагогічної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*, 4 (14), 149-153 (Yeremenko, O. V. (2005). Basic principles of training master's students in the system of music-pedagogical education. *Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 16: Creative Personality of a Teacher: Problems of Theory and Practice*, 4(14), 149-153).
- Козир, А. В. (2008). *Професійна майстерність учителів музики : теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти*. Вид-во : НПУ ім. М.П. Драгоманова (Kozyr, A. V. (2008). *Professional mastery of music teachers:*

- Theory and practice of formation in a multilevel education system*. National Pedagogical Dragomanov University Publishing House).
- Орлов, Б. Ф. (2003). *Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія*. Наукова думка (Orlov, B. F. (2003). *Professional formation of future teachers of art disciplines: Theory and technology*. Naukova Dumka).
- Падалка, Г. М. (2008). *Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін)*. Освіта України (Padalka, H. M. (2008). *Art pedagogy (theory and methodology of teaching art disciplines)*. Osvita Ukrainy).
- Приходько, Ю. О. (2019). Психологічні особливості емоційного розвитку особистості. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*, (3), 89-94 (Prykhodko, Yu. O. (2019). Psychological features of emotional development of personality. *Scientific Notes of NaUKMA. Pedagogical, Psychological Sciences and Social Work*, (3), 89-94).
- Рудницька, О. Р. (2002). *Педагогіка загальна та мистецька*. ТОВ «Інтерпроф» (Rudnytska, O. R. (2002). *General and art pedagogy*. Interprof LLC).
- Шевнюк, О. Л. (2003). *Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика*. Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова (Shevniuk, O. L. (2003). *Cultural education of the future teacher: Theory and practice*. National Pedagogical Dragomanov University Publishing House).
- Шинкарук, В. І. (ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. (2-е вид.). Абрискос (Shynkaruk, V. I. (Ed.). (2002). *Philosophical encyclopedic dictionary* (2nd ed.). Abryskos).
- Шульгіна, В. Д. (2000). *Музична Україна*. НМАУ (Shulhina, V. D. (2000). *Musical Ukraine*. National Music Academy of Ukraine).

SUMMARY

Hlamazdina Olena. The principle of actualization of artistic experience in musical art specialists' training.

The article substantiates the necessity of considering the problem of actualizing artistic experience as one of the key principles for ensuring the training of musical art specialists. This principle implies such an organization of the educational process that is based on students' previously acquired experience and integrates it with the objectives of subsequent stages of their professional development, considering societal needs.

The peculiarities of implementing this principle in musical art specialists' training are identified, particularly through clarifying the content of the concept of "experience". It is stated that professional activity of a future specialist serves as an indicator of the effectiveness of their understanding of socio-cultural processes and demonstrates the individual's ability to go beyond established patterns of life and the continuous flow of pedagogical practice, reflecting on their work in a holistic dimension.

Understanding the essence of experience provides grounds for considering reliance on previously formed experience as a process of actualizing students' potential capabilities in the fields of musical, pedagogical, and research activities, which is driven by motivation for higher-level learning. It is substantiated that considering the needs for further development of learners appears as a holistic system of prognostic-professional orientation of the educational process. Such prognostic tendencies are determined both by the requirements of students' future professional activities and by the specifics of societal development in music education.

Key words: pedagogical principles, learners, musical art specialists, principle of actualization of artistic experience, prospective orientations, experience.